

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Інформаційний пакет матеріалів

для організації навчального процесу з дисципліни

**ФОРМУВАННЯ МОДЕРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
КУЛЬТУРИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОСТОРИ**

напрями підготовки: 014 – середні освіта. Історія; 032 - історія та археологія

**Чернігів
2019-20 н/рік**

Інформаційний пакет матеріалів для організації навчального процесу з дисципліни «Формування модерної комунікативної культури в європейському просторі» для студентів за напрямом підготовки 014 – середні освіти. Історія; 032 - історія та археологія – 2020. – 16 с.

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Дятлов Володимир Олександрович – доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Міден Ервін Лотарович – фахівець II категорії міжнародного відділу Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Робоча програма затверджена на засідання кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від 30.08.2019 р.

У навчальному курсі розглядаються питання історії формування модерної культури комунікації Європи від епохи Ренесансу до Постмодерну. Зміст і характер культури, її комунікативна роль висвітлюються в контексті процесів європейської інтеграції. Аналіз культури комунікації здійснюється на основі соціокультурної антропології. Такий підхід дає можливість зосередити увагу на творчості і діяльності людини, її світогляду, способі життя. Проблеми елітарної і масової культури, її комунікативних механізмів розглядаються через основні стилі, сюжети і теми, притаманні різним епохам європейської історії модерної доби. При цьому особлива увага звертається на зміни комунікативних засобів презентації культурних здобутків, різних видів творчості, зміни у співвідношенні вербальних і візуальних текстів. Історичний метод дає можливість з'ясувати особливості сучасної культури комунікації, її особливості, визначити роль таких комунікативних чинників, як громадськість, публіка, відкритість.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	
	Галузь знань	Додаткова	
	Напрямок підготовки 6.020302 Середня освіта. Історія та археологія (шифр і назва)		
	Спеціальність (професійне спрямування): 6.020302 Історія	Рік підготовки:	
		4-й	
		-	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____		Семестр 8-й	
(назва)			
Загальна кількість годин – 60			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента – 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції 18	
		Практичні, семінарські 10	
		Лабораторні -	
		Самостійна робота 32	
		Індивідуальні завдання: Вид контролю: залік	

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Формування модерної комунікативної культури в Європейському просторі» є поглиблене вивчення культури європейської цивілізації, ознайомлення майбутніх фахівців з сучасними науковими методами і підходами історичної комунікології до висвітлення подій даного періоду, які сприятимуть цілісності знань майбутніх фахівців.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Формування модерної комунікативної культури в європейському просторі» є:

- ознайомлення з об'єктом, предметом, курсу, його можливостями для поглибленого вивчення нормативних курсів з історії Модерну країн Європи;
- з'ясувати розвиток формування модерної культури комунікації на різних рівнях суспільства у європейському просторі;
- простежити утворення єдиного європейського простору на основі спільних культурних цінностей;

- проаналізувати феномен європейської культури та культури комунікації;
- простежити перетворення у сфері медіа і засобів масової комунікації;
- сформуванню у науковців, державних управлінців, менеджерів у галузі культури та освіти уявлення про основні принципи культури комунікації та спілкування на різних рівнях суспільства;
- сприяти розвитку міжкультурної комунікації суспільства об'єднаної Європи та України;
- закріплення та поглиблення здобутих знань нормативних курсів з історії про розвиток культури та комунікації сучасної Європи;
- розвиток навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення культурно-історичного процесу;
- оволодіння практичними навичками роботи з візуальними та вербальними засобами комунікації та культури;
- формування вміння правильно оформлювати методологічний та технічний інструментарій вивчення пам'яток культури, визначати їхню комунікативну дієвість;
- пробудження та розвиток інтересу до історії та культури Європи, виховання поваги до її культури, звичаїв, традицій;
- формування умінь критично аналізувати отриману з різних джерел інформацію, самостійно трактувати її, застосовувати набуті знання з історії культури та комунікації;

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- вихідні поняття та терміни;
- теоретичні та методологічні засади історії комунікації;
- тематику студій з історії культури комунікації;
- сучасні підходи до вирішення дискусійних питань історії та культури;

вміти :

- аналізувати різні види культурної, соціальної, політичної, повсякденної, міжперсональної комунікації, використовувати набуті знання у практичній роботі;
- аналізувати культурні процеси на європейському континенті через призму комунікативних зв'язків;
- аналізувати особливості культурної комунікації, використовувати набуті знання у практичній роботі;
- визначати поняття культури комунікації, її трактування у науковій літературі, визначати динамічний процес розвитку комунікації, її особливості в різних регіонах Європи, використовувати набуті знання у практичній роботі;
- аналізувати модернізаційні процеси у сфері комунікації в епоху Відродження та Бароко, Класицизму, Романтизму;
- аналізувати еволюцію культури комунікації в Європі, в період Модерну і Постмодерну;
- аналізувати основні фактори, що впливали на особливості розвитку комунікації в країнах європейського континенту, аналізувати, зіставляти та порівнювати суспільно-політичні та економічні зміни в цих країнах, що впливали на культуру комунікації;
- аналізувати історичні умови та витоки формування сучасної культури комунікації в Європейському Союзі.

3. Програма навчальної дисципліни

Вступ

Нова культурна історія. Антропологічний підхід до вивчення культури. Поняття «культура комунікації». Інтердисциплінарні підходи до поняття комунікації. Сучасні визначення культури. Мистецтво, художня творчість, література, фольклор. Культура в сучасному суспільстві. Соціальна роль культури, її вплив на якість життя, реалізацію запитів особистості. Культура як комунікація. Комунікативна роль культури. Система знаків, вербальних, друкованих, візуальних символів європейської культури.

I. Культурно-комунікативна єдність Європи

Тема 1. Європейський простір як комунікативний феномен

Історичні чинники формування європейської культури. Міжкультурна комунікація. Механізми комунікації між різними народами європейського континенту. Проблема ідентифікації європейської культури. Феномен європейської культури і культури комунікації. Національні культури в інтеграційно-комунікативному процесі. Поняття «європейські цінності», їх комунікативна роль. Формування модерної культури комунікації та єдиного культурного простору як основи європейської єдності. Утвердження модерної культури політичного діалогу і примирення. Медійний простір Європи. Роль медіа і засобів масової комунікації у розвитку культури. Основні центри, види і форми комунікації у сфері культури. Культура друкованого слова. Формування модерного відкритого медійного простору. Інтенсифікація спілкування і культурних зв'язків між народами та державами в сучасному суспільстві. Національні символи і символіка Європи.

Тема 2. Антропоцентризм комунікації європейської культури. Образи людини

Антропоцентризм європейської культури. Ренесанс і утвердження принципу антропоцентризму та індивідуальності в культурі комунікації. Пошуки гармонії серйозного і веселого. Гуманістичне уявлення про спілкування. Ідея гуманістичних спільнот. Гуманістичне ставлення до дружби. Ідея виховання довершеної особистості. Утвердження свободи суб'єкта культурі. Роль еліти в соціокультурному процесі. Еліта і митець. Значення митця в житті суспільства. Універсалізм особистості. Ідея відповідальності людини. Загальноєвропейські культурні маркери нової людини. формування громадянина світу, моральної особистості. Сюжет Фауста від раннього Модерну до сучасності. Актуальність, варіації та модифікації теми Фауста в сучасній культурі. Пошук істини, нового знання. Прагнення до відкриття таємниць світу. Воля і бажання гармонії, загального блага, шляхетності і щастя. Прагнення до влади і панування, вибору. Особистість. Індивідуалізм. Персонажі Дон Кіхота, Дон Жуана, Гамлета, їх роль у формуванні загальноєвропейської культури. Образи людини в художній творчості.

Тема 3. Культура комунікації

Формування демократичної культури та європейські практики соціалізації людини. Образи «свого» та «чужого» в культурі європейських країн. Особливості приватного і публічного у міжперсональному спілкуванні у суспільстві модерної доби; Культура правового врегулювання конфліктів і подолання агресивності; з'ясувати поняття дружби,

толерантності у міжперсональному спілкуванні. Мобільність і культура. Дружба і спілкування у європейському просторі. Проблема довіри. Міжперсональна комунікація модерної доби. Приватне і публічне.

Тема 4. Культура комунікації повсякденності

Ставлення до праці, моральна довершеність і свобода. Консерватизм і прагнення нового. Бюргерство і культура комунікації. Пошук нової шляхетності Джентльмен – образ шляхетного буржуа. Культура комунікації в індустріальному суспільстві, мобільність, вимоги точності, пунктуальності, дотримання слова, договорів та взятих на себе зобов'язань. Урбанізація і формування модерної комунікації містян. Публічне спілкування. Культура чаю і кави. Кав'ярні. Зустріч і обмін інформації. Принципи толерантності та політкоректність в культурі спілкування. Культура відпочинку і ділових зустрічей. Свята.

II. Культурно-стилістичні особливості європейської культури комунікації

Тема 1. Відродження

Загальноєвропейські художні стилі та їх комунікативна роль у розвитку європейської культури. Стиль як комунікативна мапа європейської культури. Поняття Відродження в історії культури. Італійський гуманізм. Мистецтво та естетика Відродження. Антична традиція в стильових рішеннях архітектури, скульптури, живопису. Створення ілюзорно-реалістичного стилю художнього мислення впровадженням індивідуально-людських рис у символічне зображення. Еволюція живопису від Джотто до Рафаеля, кульмінація ренесансного універсалізму у Леонардо, суперечливість людського у творчості Мікеланджело. Ідеї гуманізму в художній літературі. Творчі постаті Данте, Петрарки, Шекспіра. Взаємодія божественного та земного начал в образах поезії Ренесансу. Проза епохи Відродження. Поява жанру утопії. Специфіка Північного Відродження: увага до духовного світу людини. Гуманізм у суспільній думці і художній творчості. Еразм Роттердамський. Живопис (А. Дюрер, Л. Кранах, Г. Гольбейн). Реформація в Європі та її соціокультурне значення. Поняття конфесіоналізації як явища культури і релігійного життя раннього Нового часу.

Тема 2. Бароко і класицизм

Ідеологія Просвітництва та її вплив на формування модерної європейської культури комунікації. Раціоналізм та емпіризм. Індивідуалізм. Просвітницькі принципи комунікації. Формування громадськості. Утвердження відкритості і прозорості політичного і соціального життя. **Бароко** як культурний стиль. Основні центри культури (Італія, Фландрія, Німеччина, Франція). Художня культура бароко: архітектура, скульптура, живопис, музика. Комунікативний простір мистецтва бароко. Патетичність і драматизм мистецтва бароко. Декор і театралізація життя. Вплив бароко на побутову культуру. **Класицизм**, стиль і культура комунікації. Монументально-героїчне в живописі та літературі. Звернення до античної культури. Поняття класицизму, її ролі в культурі комунікації. Прагнення до гармонії, симетрії ліній, строгості стилю. Класицизм в архітектурі. Становлення класичного театру: Мольєр, Корнель, Расін. Віденський класицизм у музичній культурі.

Тема 3. Романтизм

Вплив індустріальної революції на розвиток європейської культури. Прагнення до раціональності, утилітаризму в культурній та соціальній комунікації. Маніфести ідеологів і митців Романтизму, їх вплив на духовне життя європейського суспільства. Романтичний індивідуалізм як основа світогляду і стилєвих закономірностей мистецтва. Естетика суперечностей в містико-романтичній модифікації. Музично-поетична культура романтизму. Комунікативні аспекти взаємин «особистість–суспільство» в різних сферах мистецтва. Реалізм як напрям художньої культури XIX ст.

Тема 4. Стилїстичний плюралїзм в культурї та комунїкації в кінці XIX – першїй половинї XX столїття

Суспільно-полїтична ситуація в Європї наприкінці XIX – першїй половинї XX ст. Вплив Світових воєн на розвиток культури. Вплив науки та виробництва на формування нового світосприйняття людини на рубежї XIX–XX ст. Економічні та політичні передумови переосмислення феномена людини. Зародження кїно і фотографії. Посилення візуальних засобів у культурї комунїкації. Зміни в художній культурї. Стилїстичний плюралїзм. Реалїзм. Імпресїонїзм. Фовїзм. Експресїонїзм у захїдноєвропейському мистецтві. Кубїзм. Футуризм. Абстракціонїзм. Авангардизм і його напрямки.

Тема 5. Культура комунїкації у другїй половинї XX – початку XXI столїття

Науково-технічна революція. Розвиток засобів масової комунїкації і їх вплив на культуру. Глобалїзація культурного процесу і глобальні проблеми сучасності. Посткласична і постнекласична парадигми науки. Формування інформаційного суспільства та еволюція соціальних відносин. Модерн і Постмодерн та їх вплив на художні стилї. Головні течії мистецтва XX ст. Особливості молодїжної культури. Криза соціокультурної комунїкації. Постмодерн і руйнація ієрархічної картини дійсності. Віртуальна реальність та її роль в культурї комунїкації. Масова культура: своєрідність взаємодії демократичних тенденцій і комерційних інтересів. Поп-арт і використання шаблонів масової культури. Художні напрями 1960–1970-х рр.: бодї-арт, мінімалїзм, ленд-арт, мейл-арт. Рух «Флуксус» та форми творчого вияву: хепенїнг, перформанс, відеомистецтво. Концептуалїзм. Концептуальний об'єкт та інсталяція. Постмодернїзм 1980–1990-ї рр. Новїтні напрями. «Апропрїація» та світ візуальних образів постмодернїзму. Відео-арт: делокалізована віртуальна реальність.

Тема 6. Україна в комунїкативному просторї модерної Європи

Українська гетьманська держава. Гетьман Іван Мазепа і спроби повернення до європейського культурного простору. Образ України та гетьмана Мазепа у європейській художній культурї. Європейські культурно-їнтеграційні прагнення України у XX–XXI ст. Україна у публічному просторї Європи. Осягнення України як державного і культурного феномену у європейських засобах масової інформації. Еміграційні українські культурні центри у європейських державах. Україна в культурному ландшафтї сучасної Європи.

Теми семінарських занять

Тема 1. Культура Ренесансу (2 години)

1. Антропоцентризм і гуманізм культури Відродження.
2. Біблійні і античні сюжети в творах художників доби Відродження.
3. Презентація та аналіз творів (за індивідуальними завданнями).

Література

1. Вазари Дж. Жизнеописания наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих. Москва : Альфа-книга, 2008. 642 с.
2. Роттердамский Э. Похвала глупости. Письма темных людей. Москва, 1970.
3. Баткин Л. М. Ренессансный миф о человеке. *Вопросы литературы*. 1971. № 9. С. 112–133.
4. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. Москва, 1965.
5. Буркхардт Я. Культура Возрождения в Италии. Москва : Юристъ, 1996. 591 с.
6. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности. Москва : Наука, 1989. 272 с.
7. Брагина Л. М. Итальянский гуманизм. Этические учения XIV–XV вв. Москва : Высшая школа, 1977. 254 с.
8. Итальянская новелла Возрождения. Москва : Художественная литература, 1984. 270 с.

Тема 2. Культура Бароко (2 години)

1. Особливості європейського Бароко.
2. Інформаційно-комунікативний світ культури Бароко.
3. Архітектурні пам'ятки і художні твори Бароко в культурному ландшафті сучасної Європи.
4. Презентація і аналіз творів (за індивідуальними завданнями).

Література

1. Алпатов М. В. Всеобщая история искусства. Москва–Ленинград : Искусство, 1948. Т. 2. Искусство эпохи возрождения и нового времени. 634 с.
2. Гаврилюк Г., Михальчук А. Стиль бароко – самоствердження української національної самобутності в європейському культурному просторі [Електронний ресурс]. URL: http://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/12/34_HAV1.pdf.
3. Всеобщая история архитектуры. Т. 2. Москва : Всеобщая история архитектуры. Т. 2. Москва, 1963. 723 с.
4. Всеобщая история искусств. Т. 3. Москва : Искусство, 1962. 1085 с.
5. Всеобщая история искусств. Т. 4. Москва : Искусство, 1963. 1067 с.

Тема 3. Культура Європи у другій половині XIX – на початку XX століття (2 години)

1. Основні течії та напрямки в художній творчості.
2. Комунікативна роль мистецтва. Виставки, галереї, мистецькі об'єднання.
3. Митці та їхня роль у суспільному житті.
4. Презентація і аналіз творів художників (за індивідуальними завданнями).

Література

1. Алпатов М. В. Поэтика импрессионизма. *Этюды по всеобщей истории искусств*. Москва : 1979. С. 132.
2. Андреев Л. Г. Импрессионизм. Москва : Наука, 1980. 213 с. (С. 59–60).
3. Бенуа А. Н. Об импрессионизме. *Мир искусства*. 1899. № 6. С. 48–52.
4. Бродская Н. В. Импрессионизм. Санкт-Петербург : Аврора, 2002. 254 с.
5. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства. Москва : Изобразительное искусство, 1985. 580 с.
6. Креспель Ж.-П. Повседневная жизнь импрессионистов 1863–1883. Москва : Молодая Гвардия, 2012. 288 с.
7. Серюль М., Серюль А. Энциклопедия импрессионизма, Москва : Республика, 2005. 295 с.
8. Синельникова Н. А. Импрессионизм. Очарованное мгновение. Москва : ОЛМА Медиа Групп, 2014. 143 с.

Тема 4. Культура у повсякденній комунікації суспільства в епоху Модерну (4 години)

1. Творчі самодіяльні об'єднання. Аматорська творчість як комунікація.
2. Музейно-туристична комунікація.
3. Місця дозвілля у повсякденному спілкуванні і відпочинку.
4. Доповіді-презентації про визначні події у культурному житті сучасної Європи. (За індивідуальними завданнями)

Література

1. Тейлор Б. Art Today. Актуальное искусство 1970–2005. Москва : Слово, 2006. 257 с.
2. Хофман В. Основы современного искусства: введение в его символические формы. Санкт-Петербург : Академический проект, 2004. 560 с.
3. Харт К. Постмодернизм. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2006. 272 с.
4. Яковец Ю. В. Формирование постиндустриальной парадигмы: истоки и перспективы. *Вопросы философии*. 1997. № 1. С. 58–64.

Теми практичних занять

Підготовка рефератів, інформаційних повідомлень про події в галузі сучасної культури в країнах.

Самостійна робота (32 години)

Тема 1. Простір та місця комунікації. Формування єдиного культурного простору як основи європейської єдності. Центри культури.

Тема 2. Культура комунікації. Формування демократичної культури та європейські практики соціалізації людини. Образи «свого» і «чужого» в культурі європейських країн. Особливості приватного і публічного у міжперсональному спілкуванні у суспільстві модерної доби; Культура правового врегулювання конфліктів і подолання агресивності; з'ясувати поняття дружби, толерантності у міжперсональному спілкуванні. Мобільність і культура. Дружба і спілкування у європейському просторі. Проблема довіри. Міжперсональна комунікація модерної доби. Приватне і публічне.

Тема 3. Медійний простір Європи. Основні центри, види і форми комунікації у різних. Формування модерного відкритого медійного простору. Медійна сфера і засоби масової комунікації ЄС.

Індивідуальні завдання

Підготовка доповідей і рефератів з історії культури комунікації. Виступ з доповіддю-презентацією на тему певного сюжету в культурі ХХ–ХХІ ст. Перед студентом ставиться завдання на проаналізувати вибрані художні твори, визначити їх значення і роль у формуванні світогляду, визначити їхню комунікативну дію і вплив на культуру. Тематика і питання такої доповіді узгоджуються з викладачем. Підготувати презентацію на тему творчості одного із художників.

Методи навчання

Лекції, семінари, індивідуальні завдання, творчі роботи, реферування, презентації, репортажі та ін.

Методи контролю

Індивідуальний контроль, усне опитування, письмові роботи, залік.

Шкала оцінювання якості знань студентів:

1. 90–100 балів – *відмінно* (A);
2. 75–89 балів – *добре* (BC);
3. 60–74 балів – *задовільно* (DE);
4. 35–59 балів – *незадовільно* з можливістю повторного складання (FX);
5. 0–34 балів – *незадовільно* з обов'язковим повторним курсом (F).

A (Відмінно)	90–100	Видатна робота з мінімальними помилками
B (Добре)	83–89	Вище середнього стандарту, але з деякими поширеними помилками
C (Добре)	75–82	В цілому хороша робота, але з помітними помилками

D (Задовільно)	68–74	Пристойно, але із значними помилками
E (Достатньо)	60–67	Задовольняє мінімальні вимоги
FX (Не прийнято)	35–59	Необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання (доопрацювати)
FF (Не прийнятно)	0–34	Необхідна значна подальша робота (переробити)

Питання до заліку

1. Нова культурна історія. Антропологічний підхід до вивчення культури.
2. Соціальна роль культури, її вплив на якість життя, реалізацію запитів особистості.
3. Культура як комунікація. Система знаків, символів, вербальних, та візуальних європейської культури комунікації.
4. Історичні чинники формування спільності європейської культури.
5. Проблема ідентифікація європейської культури. Європа як взаємодія різних культур і релігій.
6. Поняття «європейські цінності», їх комунікативна роль.
7. Формування єдиного культурного простору як основи європейської єдності.
8. Медійний простір Європи. Культура друкованого слова. Формування модерного відкритого медійного простору.
9. Медійна сфера та сфера і засоби масової комунікації ЄС. Центри культури. Інтенсифікація спілкування і культурних зв'язків між народами та державами в сучасному суспільстві.
10. Мовою символів. Національні символи і символіка Європи.
11. Загальноєвропейські художні стилі як комунікативне явище європейської культури
12. Ренесанс і утвердження принципу антропоцентризму та індивідуальності в культурі комунікації.
13. Стил ь бароко в архітектурі, музиці, літературі, художньому мистецтві.
14. Вплив на побутову культуру. Комунікативний простір.
15. Класицизм і його еволюція. Класицизм в епоху індустріальної революції.
16. Раціональність та утилітаризм у культурній та соціальній комунікації.
17. Просвітництво і романтизм, їхня роль у формуванні сучасної європейської культури.
18. Антропоцентризм комунікації європейської культури.
19. Особистість. Індивідуалізм.
20. Сюжет Фауста від раннього Модерну до Сучасності. тема Фауста Актуальність, варіації і модифікації теми Фауста в сучасній культурі.
21. Дон Кіхот – ідеали, прагнення до подолання несправедливості.
22. Гамлет і проблема вибору і відповідальності людини.
23. Пошук нової шляхетності Джентльмен – образ шляхетного буржуа.
24. Культура повсякденної комунікації в сучасному суспільстві.
25. Формування демократичної культури та європейські практики соціалізації людини.
26. Образи «свого» та «чужого» в культурі європейських країн. Мобільність і культура.
27. Дружба і спілкування у європейському просторі. Проблема довіри.
28. Міжперсональна комунікація модерної доби. Приватне та публічне.
29. Україна в комунікативному просторі модерної Європи.

Методичне забезпечення Рекомендована література

1. Алпатов М. В. Всеобщая история искусств. Т. 2. Москва, 1949.
2. Алпатов М. В. Коро. Москва, 1936.
3. Андреев Л. Г. Сюрреализм. Москва, 1972.
4. Андреева Е. Ю. Все и ничто: символические фигуры в искусстве второй половины XX века. Санкт-Петербург, 2005.
5. Андреева Е. Ю. Постмодернизм: искусство второй половины XX – начала XXI века. Санкт-Петербург, 2007.
6. Архитектура Запада. 1. Мастера и течения. Москва, 1972.
7. Бакулов В. Д., Драч Г. В., Королев В. К. История мировой культуры : Учебное пособие для вузов по гуманит. спец. Ростов-на-Дону : Феникс, 2000.
8. Барская А. Э. Мане. Москва, 1961.
9. Белогрудов О. А. Культура Проторенессанса и раннего Возрождения. *Культурология*. Москва, 1997. С. 152–165.
10. Бенуа Ф. Искусство Франции эпохи революции и Первой империи. 1793–1814. Москва-Ленинград, 1940.
11. Березина В. Н. Жак Луи Давид. Ленинград, 1963.
12. Березина В. Н. Французская живопись первой половины и середины XIX века в Эрмитаже: Научный каталог. Ленинград, 1983.
13. Бицилли П. М. Место Ренессанса в истории культуры. Санкт-Петербург : Мифрил, 1996.
14. Брунов Н. И. Дворцы Франции XVII–XVIII веков. Москва, 1987.
15. Бурдель Э. А. Искусство скульптуры. Москва, 1968.
16. Вейс Д. О. Роден. Москва, 1969.
17. Вентури Л. От Моне до Лотрека. Москва, 1958.
18. Виленкина В. Я. Модильяни. Москва, 1989.
19. Всеобщая история архитектуры: В 12 т. Т. 7. Москва, 1969.
20. Всеобщая история искусств: В 6 т. / Под. ред. Б. В. Веймарна. Т. 3. Москва, 1962.
21. Всеобщая история искусств: В 6 т. / Под. ред. Ю. Д. Колпинского. Т. 5. Москва, 1964.
22. Геллер К. Французская живопись XIX века. Будапешт, 1988.
23. Гендерная история Западной Европы : Хрестоматия. Книга V. Москва : ИВИ РАН, 2007. С. 8–27.
24. Гентфюрер-Триер. Кубизм. Москва, 2005.
25. Герман М. Импрессионисты: судьбы, искусство, время. Москва, 2004
26. Герман М. Парижская школа. Москва, 2003.
27. Герман М. Ю. Модернизм. Искусство первой половины XX века. Санкт-Петербург, 2003.
28. Гидион Э. Пространство, время, архитектура. Москва, 1977.
29. Голомшток И. Н. Искусство авангарда в портретах его представителей в Европе и Америке. Москва, 2004.
30. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти. Київ : Літера, 2000.

31. Гринвина А. Искусство XVIII века в Западной Европе. Москва, 1963.
32. Гриненко Г. В. Хрестоматия по истории мировой культуры. Москва : Юрайт, 1999. 669 с.
33. Грищенко В. С. Культура эпохи Просвітництва. *Історія світової культури*. Київ, 1994.
34. Даниэль С. М. Европейский классицизм. Санкт-Петербург, 2003.
35. Даниэль С. М. Рококо: От Ватто до Фрагонара. Санкт-Петербург, 2007.
36. Дмитриева Н. А. Краткая история искусств. Вып. 2. Москва, 1991.
37. Дмитриева Н. А. Краткая история искусств. Вып. 2. Москва, 1991.
38. Дмитриева Н. А. Пикассо. Москва, 1971.
39. Дневник Делакруа. В 2 т. Москва., 1961.
40. Дятлов В. О. Комуникативна культура Середньовіччя і раннього Модерну в сучасній німецькій історіографії. Від історії комунікацій до історичної комунікології? *Сіверянський літопис*. 2007. № 1. С. 106–116.
41. Дятлов В. О. Історична комунікологія та культура комунікації доби. Середньовіччя і ранньомодерного часу : Навчальний посібник. Чернігів .2016.
42. Западное искусство. XX век: Образы времени и язык искусства. Москва, 2003.
43. Западноевропейская художественная культура XVIII века. Москва, 1980.
44. Затонский Д. Европейский романтизм. Київ, 1984.
45. Иконников А. В. Зарубежная архитектура: От «новой архитектуры» до постмодернизма. Москва, 1982.
46. Ильина Т. В. История искусств. Западноевропейское искусство: Учебник. Москва, 2000.
47. История европейского искусствознания от античности до конца XVIII века. Москва, 1963.
48. История зарубежного искусства: Учебник / Под. ред. М. Т. Кузьминой. Москва, 1983.
49. Калитина Н. Эпоха реализма во французской живописи XIX в. Ленинград, 1972.
50. Калитина Н. Н. Оноре Домье. Москва, 1955.
51. Кантор А. М. и др. Искусство XVIII века. Москва, 1977.
52. Клингсер-Лерой. Сюрреализм. Москва, 2005.
53. Кожина Е. Искусство Франции XVIII века. Ленинград, 1971.
54. Кожина Е. Романтическая битва. Ленинград, 1969.
55. Колесник О. С. «Король Лир»: миф и триллер. Чернигов : ЧНТУ, 2018.
56. Колесник О. С. Мова та міф у вимірі міждисциплінарних студій : Монографія. Чернігів: Десна Поліграф, 2016.
57. Краусс Р. Подлинность авангарда и другие модернистские мифы. – М., 2003.
58. Куликова И. С. Философия и искусство модернизма. Москва, 1980.
59. Куликова И. С. Экспрессионизм в искусстве. Москва, 1978.
60. Ле Карбюзье. Архитектура XX века. Москва, 1977.
61. Лившиц Н. Французское искусство XV–XVIII веков. Ленинград, 1967.
62. Лившиц Н., Зернов Б., Воронихина Л. Искусство XVIII века. Москва, 1966.
63. Лившиц Н., Зернов Б., Воронихина Л. Искусство XVIII века. Москва, 1966.
64. Лисенков Е. Т. Английское искусство XVIII века. Ленинград, 1964.

65. Массовая коммуникация и формирование современного социокультурного пространства. «Круглый стол». *Социологические исследования*. 2000. № 7. С. 76.
66. Модернизм: Анализ и критика основных направлений / Под. ред. В. В. Ванслава и Ю. Д. Колпинского. Москва, 1980.
67. Платонова Э. Е. Конспект лекций по культурологии. Москва : Айрис-пресс, 2003. 304 с.
68. Полевой В. М. Искусство XX века: 1901–1945. Москва, 1991
69. Полевой В. М. XX век. Изобразительное искусство и архитектура стран и народов мира. Москва, 1989.
70. Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури. Київ : Знання, 2000
71. Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія: Історіософія світової та української історії XVII–XX ст. Київ, 2002
72. Раздольская В. И. Европейское искусство XIX века: классицизм, романтизм. Санкт-Петербург, 2005.
73. Раздольская В. И. Европейское искусство XIX века: классицизм, романтизм. Санкт-Петербург, 2005.
74. Ревалд Дж. История импрессионизма. Москва, 1995.
75. Ревалд Дж. Постимпрессионизм. Москва, 1962.
76. Рейтерсверд О. Импрессионисты перед публикой и критикой. Москва, 1974.
77. Рейтерсверд О. Клод Моне. Москва, 1965.
78. Ренуар Ж. Огюст Ренуар. Москва, 1970.
79. Рид Г. Краткая история современной живописи. Москва, 2006.
80. Ролеев А. История архитектуры XX века. Киев, 1986.
81. Рославец О. М. Реалізм у живопису Франції XIX століття. Київ, 1979.
82. Русакова Р. Дега. Москва, 1968.
83. Сапрыкина В. А. Введение в культурологию. Теория и история мировой и отечественной культуры / Учебное пособие в 3-х частях : Конспект лекций. Москва : МГИЭМ, 1995. Часть I. 210 с.
84. Сарабьянов Д. В. Стиль модерн. Москва, 1989.
85. Серебряный С. Д. История мировой культуры: Наследие Запада: Античность. Средневековье. Возрождение : Курс лекций. Москва : Российск. гос. гуманит. ун-т, 1998. 429 с.
86. Стенерсен Р. Э. Мунк. Москва, 1972.
87. Тейлор Б. ARTTODAY. Актуальное искусство 1970–2005. Москва, 2006
88. Тихомиров А. Гюстав Курбе. Москва, 1965.
89. Тревьельян Дж. Социальная история Англии. Москва, 1959.
90. Турчин В.С. Из истории западноевропейской художественной критики XVIII – XIX веков. Москва, 1987.
91. Українська та зарубіжна культура / За ред. М. М. Заковича. Київ, 2000.
92. Фремpton К. Современная архитектура: Критический взгляд на историю развития. Москва, 1990.
93. Харт К. Постмодернизм. Москва, 2006.
94. Хиллер Б. Стиль XX века. Москва, 2004.
95. Хоннеф К. Поп-арт. Москва, 2005.
96. Хофман В. Основы современного искусства: введение в его символические формы. Санкт-Петербург, 2004.

97. Чегодаев А. Д. Антуан Ватто. Москва, 1963.
98. Чегодаев А. Д. Джон Констебль. Москва, 1968.
99. Энгр об искусстве. Москва, 1962.
100. Яворская Н. В. Пейзаж барбизонской школы. Москва, 1962.
101. Яворская Н. В. Романтизм и реализм во Франции в XIX веке. Москва, 1938.
102. Якимович А. Искусство и культура XVII–XVIII веков. Санкт-Петербург, 2004.
103. Яковец Ю. В. Формирование постиндустриальной парадигмы: истоки и перспективы. *Вопросы философии*. 1997. № 1. С. 58–64.
104. Aalto, N., and Reuter, E. (2007). Aspects of Intercultural Dialogue. *Theory. Research. Applications*. Saxa, Köln, I (Text teilweise Deutsch und teilweise Englisch).
105. Barmeyer, Ch., Genkova, P., and Scheffer, J. (2011). *Interkulturelle Kommunikation und Kulturwissenschaft*. Stutz, Passau.
106. Bolten, J., and Ehrhardt, C. (2003). *Interkulturelle Kommunikation. Wissenschaft und Praxis*. Sternenfels.
107. Lüsebrink, H.-J. (2005). *Interkulturelle Kommunikation. Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer*. Metzler, Stuttgart.
108. Schröer, N. (2009). *Interkulturelle Kommunikation. Einführung*. Oldib, Essen.

Інформаційні ресурси

Всесвітня історія. Бібліотека. URL: <http://historic.ru/>
Історія і культура Європи Нового часу. URL: <http://maxbooks.ru/kultur/isku76.htm>
ХРОНОС. Всесвітня історія в Інтернеті. URL: <http://www.hrono.ru/index.sema>